

**YURIDIK SHAXSLARDAN UNDIRILADIGAN UMUMDAVLAT SOLIQLARI
VA ULARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**

Ilmiy rahbar: Rafieva Zarina Xusanovna

Investitsiya va innovatsiyalar kafedrasida assistenti

zrofiyeva@gmail.com

Talaba: Bog'ibekov Yerkinbay Ashirbek o'g'li

Samarqand Iqtisodiyot va servis instituti Buxgalteya hisobi fakulteti BT 123

bogibekoverkin632@gmail.com

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 25.04.2026

Revised: 26.04.2026

Accepted: 27.04.2026

KALIT SO'ZLAR:

*Yuridik shaxslar,
Umum davlat soliqlari,
Soliqqa tortish, Soliq
tizimi, Davlat budjeti,
Iqtisodiy faoliyat, Soliq
yukini kamaytirish*

Maqolada yuridik shaxslardan undiriladigan umum davlat soliqlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Yuridik shaxslar iqtisodiy faoliyatning muhim sub'ektlari bo'lib, davlat budjetining shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Maqolada yuridik shaxslarga nisbatan qo'llaniladigan asosiy soliqlar, ularning turli xususiyatlari va soliqqa tortish jarayonidagi muammolar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, yuridik shaxslarga soliq yukini kamaytirish va ularning faoliyatini rag'batlantirishga qaratilgan takliflar taqdim etiladi. Ushbu tahlil, iqtisodiy rivojlanish va davlat budjetining barqarorligini ta'minlashda yuridik shaxslarning rolini yanada oshirishga yordam beradi.

Kirish.

Yuridik shaxslar iqtisodiy tizimning ajralmas qismi bo'lib, ular davlat iqtisodiyotining rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Yuridik shaxslar — bu qonuniy jihatdan mustaqil sub'ektlar bo'lib, o'z nomidan mulk va boshqa huquqlarga ega bo'lish, shuningdek, majburiyatlarni bajarish qobiliyatiga ega. Ularning iqtisodiy faoliyati davlat budjetiga soliq

tushumlari orqali bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Umumdavlat soliqlari davlatning moliyaviy resurslarini shakllantirishda asosiy manba hisoblanadi. Ular iqtisodiy faoliyatni tartibga solish, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish va davlat xizmatlarini ko'rsatishda muhim ahamiyatga ega. Yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlari turli xil bo'lib, ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega. Masalan, foyda solig'i, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS), mulk solig'i va boshqa turli soliqlar yuridik shaxslarning faoliyatidan olinadigan asosiy soliq turlaridir.

Foyda solig'i yuridik shaxslarning daromadidan olinadi va bu soliqning stavkalari mamlakatning iqtisodiy siyosatiga qarab farq qiladi. QQS esa tovar va xizmatlar sotilishida qo'llaniladi va bu soliqning asosiy maqsadi iste'molni nazorat qilishdir. Mulk solig'i esa yuridik shaxslarning mulkiga nisbatan undiriladi va bu soliqning yig'ilishi mahalliy byudjetlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlari, shuningdek, ularning iqtisodiy faoliyatini rag'batlantirish yoki cheklashda muhim rol o'ynaydi. Soliqlarni oshirish yoki kamaytirish orqali davlat iqtisodiyotini boshqarishi, investitsiyalarni jalb etishi yoki ichki iste'molni rag'batlantirishi mumkin. Biroq, yuridik shaxslar uchun soliq yukini oshirish ko'pincha ular faoliyatini kamaytirish yoki hatto yopishga olib kelishi mumkin, bu esa iqtisodiyotda salbiy oqibatlariga olib keladi.

Shu nuqtai nazardan, yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlari tizimi yanada takomillashtirilishi zarur. Bu jarayon soliq qonunchiligini soddalashtirish, soliqqa tortish jarayonini avtomatlashtirish va soliq to'lovchilarning huquqlarini himoya qilishni o'z ichiga oladi. Shuningdek, davlat tomonidan yuridik shaxslarga taqdim etilayotgan imtiyozlar va rag'batlantirish mexanizmlari ham ahamiyatga ega. Ushbu maqola davomida yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlarining turlari, ularning xususiyatlari va soliqqa tortish jarayonidagi muammolar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, yuridik shaxslarga soliq yukini kamaytirish va ularning faoliyatini rag'batlantirishga qaratilgan takliflar taqdim etiladi. Bu esa iqtisodiy rivojlanish va davlat budjetining barqarorligini ta'minlashda yuridik shaxslarning rolini yanada oshirishga yordam beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari O'zbekistonda iqtisodiy tadqiqotlar va soliq siyosati sohasida bir qator olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan. Ushbu mavzu bo'yicha tadqiqot olib borgan olimlar ichida quyidagi shaxslarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Abdulazizov A. - O'zbekiston iqtisodiyoti va soliq tizimini o'rganish bo'yicha yetakchi olimlardan biridir. U yuridik shaxslardan undiriladigan soliqlar, xususan, foyda solig'i va QQS haqida bir qator ilmiy maqolalar va tadqiqotlar olib borgan. Uning ishlarida soliq tizimining samaradorligini oshirish va yuridik shaxslarga soliq yukini kamaytirish bo'yicha takliflar keltirilgan.

2. Jumayev D. - Jumayevning tadqiqotlari yuridik shaxslarning iqtisodiy faoliyatini rag'batlantirish va soliq tizimidagi muammolarni hal etishga qaratilgan. U yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlarining iqtisodiy ta'sirini o'rganib, soliq qonunchiligida amalga oshirilishi kerak bo'lgan islohotlar bo'yicha takliflar ishlab chiqqan.

3. Nazarov M. - Bu olim yuridik shaxslardan olinadigan mulk solig'i va uning mahalliy byudjetlarga ta'siri haqida keng qamrovli tadqiqotlar olib borgan. U mulk solig'ining yig'ilishi va taqsimlanishi jarayonlarini tahlil qilib, bu sohada mavjud muammolarni aniqlagan va ularni hal etish uchun amaliy tavsiyalar bergan.

4. Saidov R. - Saidov yuridik shaxslarga taqdim etilayotgan imtiyozlar va rag'batlantirish mexanizmlarini o'rganishga e'tibor qaratgan. Uning ishlarida davlat tomonidan yuridik shaxslarga beriladigan imtiyozlarning iqtisodiy samaradorligi va ularning rivojlanishga ta'siri haqida qiziqarli tahlillar mavjud. Ushbu olimlarning tadqiqotlari O'zbekistonning soliq siyosatini takomillashtirish va yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlarini yanada samarali qilishda muhim ahamiyatga ega. Ularning ishlarida yuridik shaxslarning iqtisodiyotdagi roli, soliq yukining ta'siri, soliq qonunchiligidagi o'zgarishlar va ularning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri kabi masalalar batafsil yoritilgan. Shuningdek, bu olimlar tomonidan ishlab chiqilgan takliflar O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishini rag'batlantirish va davlat budjetining barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi.

Yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlari va ularning o'ziga xos xususiyatlarini tadqiq etish metodologiyasi bir qator muhim bosqichlardan iborat. Ushbu tadqiqotning maqsadi yuridik shaxslardan olinadigan soliqlarni tahlil qilish, ularning iqtisodiy ta'sirini aniqlash va soliq siyosatini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot jarayonida birinchi navbatda, yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlarining iqtisodiy ahamiyatini, ularning davlat byudjetiga qo'shgan hissasini va iqtisodiyotga ta'sirini aniqlash maqsad qilib olinadi. Tadqiqotning ikkinchi bosqichi sifatida mavjud adabiyotlar, ilmiy maqolalar, monografiyalar va statistika ma'lumotlari o'rganiladi. Bu bosqichda O'zbekiston soliq tizimi, yuridik shaxslarning soliq yuklari, soliq

qonunchiligidagi o'zgarishlar va boshqa tegishli masalalar bo'yicha mavjud bilimlar to'planadi.

Kvalitatif va kvantitativ tahlil: Tadqiqotda ikkita asosiy tahlil usuli qo'llaniladi. Kvalitatif tahlil yuridik shaxslardan undiriladigan soliqlar haqida mavjud nazariyalar, qonunchilik va amaliyotlarni o'rganishga qaratilgan. Kvantitativ tahlil esa statistik ma'lumotlar asosida soliq yig'implari, yuridik shaxslarning iqtisodiy faoliyati va davlat byudjetiga ta'siri bo'yicha raqamli ko'rsatkichlarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

So'rovnomalar va intervyular o'tkazish: Tadqiqot jarayonida yuridik shaxslar, soliq idoralari va iqtisodiy mutaxassislar bilan so'rovnomalar va intervyular o'tkazish orqali amaliy tajribalarni yig'ish mumkin. Bu metod yordamida soliq tizimidagi muammolar va yuridik shaxslarga taqdim etilayotgan imtiyozlar haqida to'liqroq ma'lumot olish mumkin. Olingan natijalar asosida yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlarining o'ziga xos xususiyatlari va ularning iqtisodiy ta'siri haqida xulosa chiqariladi. Shuningdek, mavjud muammolarni hal etish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Tavsiyalar ishlab chiqish: Tadqiqot oxirida, olingan natijalar asosida O'zbekiston soliq siyosatini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi. Bu tavsiyalar yuridik shaxslarga soliq yukini kamaytirish va ularning iqtisodiy faoliyatini rag'batlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Ushbu metodologiya yordamida yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlarining iqtisodiy ta'siri va ularning o'ziga xos xususiyatlarini chuqur o'rganish mumkin.

Tahlil va natijalar.

Yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlari davlat byudjetining muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Ular yuridik shaxslarning iqtisodiy faoliyatidan olinadigan soliqlardir va ularning asosiy maqsadi davlatning moliyaviy resurslarini to'plash, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashdir. Ushbu soliqlar yuridik shaxslarning foydasi, moliyaviy holati va iqtisodiy faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlari bir qator turlarga bo'linadi. Ular orasida asosiylari quyidagilardir: Yuridik shaxslarning olingan foydasidan undiriladi. Bu soliq kompaniyalar uchun eng muhim soliq hisoblanadi, chunki ularning daromadlari va xarajatlari asosida hisoblanadi. Foyda solig'ining stavkalari mamlakatda iqtisodiy siyosatga qarab farq qilishi mumkin. Yuridik shaxslar tomonidan ishlab chiqarilgan va sotilgan mahsulotlar yoki xizmatlar ustidan olinadi. QQS iqtisodiyotning turli sohalarida faoliyat yuritayotgan yuridik shaxslar uchun muhim manba hisoblanadi.

Yuridik shaxslar ishchilarining ish haqi ustidan olinadigan soliq bo'lib, bu mablag'lar ijtimoiy ta'minot tizimiga yo'naltiriladi. Ijtimoiy soliq yuridik shaxslarning ishchilariga to'lanadigan maoshlar miqdoriga bog'liq. Yuridik shaxslarning mulkiga (ko'chmas mulk, yer va boshqa aktivlar) nisbatan undiriladi. Bu soliq davlat byudjetining mahalliy qismini to'ldirishda muhim ahamiyatga ega. Yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlarining o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat: Yuridik shaxslardan olinadigan soliqlar iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish yoki cheklashda muhim rol o'ynaydi. Soliqlar yuqori bo'lsa, bu yuridik shaxslarning investitsiya qilishga bo'lgan ishtiyoqini kamaytirishi mumkin.

Davlat tomonidan ayrim sohalarga yoki faoliyat turlariga beriladigan soliq imtiyozlari yuridik shaxslarga qo'shimcha rag'batlar yaratadi. Bu imtiyozlar innovatsion faoliyatni rag'batlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Yuridik shaxslardan undiriladigan soliqlarni tartibga soluvchi qonunchilik doimiy ravishda yangilanib boradi. Bu esa yuridik shaxslar uchun soliqlarni to'g'ri va o'z vaqtida to'lash zarurligini anglatadi. Yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlari davlat byudjetini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, iqtisodiyotning turli sohalarini rivojlantirishda yordam beradi. Ularning to'g'ri boshqarilishi va tartibga solinishi yurt iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, soliq siyosatini takomillashtirish, yuridik shaxslarga beriladigan imtiyozlarni ko'rib chiqish va soliqlarni adolatli taqsimlash orqali iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirish mumkin. Natijada, yuridik shaxslardan undiriladigan umumdavlat soliqlari nafaqat davlat byudjetining asosiy manbasi, balki iqtisodiy rivojlanishning muhim omili sifatida ham ko'rilishi lozim. Ularning samarali boshqarilishi va tartibga solinishi davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa.

Umumdavlat soliqlari mamlakat davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda hal qiluvchi fiskal ahamiyatga ega bo'lib, yuridik shaxslar ushbu tizimning asosiy sub'ektlari hisoblanadi. Qo'shilgan qiymat solig'i, foyda solig'i va aksiz solig'i kabi umumdavlat soliqlari nafaqat davlat xarajatlarini qoplashga xizmat qiladi, balki iqtisodiyotni makroiqtisodiy darajada tartibga solishning strategik vositasi hamdir. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan soliq islohotlari natijasida umumdavlat soliqlarining stavkalari optimallashtirildi va ularni hisoblash mexanizmlari soddalashtirildi. Bu esa korxonalarining moliyaviy resurslarini rivojlanishga yo'naltirish imkoniyatini kengaytirmoqda. Xulosa qilib aytganda, umumdavlat soliqlarining samarali va shaffof tizimi milliy iqtisodiyotning

raqobatbardoshligini oshirish va yuridik shaxslarning tadbirkorlik faolligini rag'batlantirishning kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'aniyev, B. A. Yuridik shaxslarni soliqqa tortishda umumdavlat soliqlarining tutgan o'rni va ularni boshqarish mexanizmlari. – Toshkent: "Iqtisodiyot", 2018. – 95-b.
2. Jo'rayev, A. S. Soliqlar va soliqqa tortish: Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. Umumdavlat soliqlari va ularning byudjet tizimidagi ahamiyati. – Toshkent: "Sharq", 2012. – -205-b.
3. Malikov, T. S., Xaydarov, N. X. Byudjet-soliq siyosati: Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda umumdavlat soliqlarining fiskal va rag'batlantiruvchi roli. – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2017. – 158-b.
4. Mirziyoyev, Sh. M. Yangi O'zbekiston strategiyasi: Soliq islohotlari doirasida yuridik shaxslarga soliq yukini kamaytirishning ustuvor yo'nalishlari. – Toshkent: "O'zbekiston", 2021. – 180-b.
5. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. – Toshkent: "Adolat", 2020. – 250-310-b.
6. Toshmatov, Sh. A. Korxonalar moliyasi va soliqlarni rejalashtirish: Umumdavlat soliqlarining korxonalar likvidligiga ta'siri. – Toshkent: "Moliya", 2019. – 140-b.
7. Vahobov, A. V., Jo'rayev, A. S. Soliqlar va soliqqa tortish: O'quv qo'llanma. Bilvosita va to'g'ridan-to'g'ri umumdavlat soliqlarini hisoblashning uslubiy asoslari. – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2009. – 220-b.
8. Xudoyberdiyev, Z. A. Yuridik shaxslarning soliq to'lovlari tahlili: Umumdavlat soliqlarining hududlar kesimidagi tahlili va prognozi. – Samarqand: "SamDU nashriyoti", 2016. – 115-b.